

**НАЦІОНАЛЬНА СПІЛКА
ЖУРНАЛІСТІВ УКРАЇНИ**

dr. Denis
Mukwege
Foundation

АНАЛІТИЧНИЙ ЗВІТ

за результатами соціологічного дослідження

на тему

«Висвітлення теми сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом»

Дослідження було проведене у форматі фокус-групи в лютому 2024 р. в рамках проекту “Сприяння соціальній інтеграції постраждалих від сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом, та порушення ланцюгів стигми”, який реалізовує Національна спілка журналістів України за підтримки Фонду Муквеге.

Експертка з проведення фокус-групи «Висвітлення теми сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом» — Анастасія Бастракова, голова відділу якісних досліджень Київського міжнародного інституту соціології (КМІС), кандидат психологічних наук.

Лютий 2024

СНПК – Сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом

ЗСУ – Збройні Сили України

РЕЗЮМЕ

Ø «Сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом» є однією з найбільш важливих і актуальних тем сьогодні і в майбутньому. Прогнозується фіксування значної кількості випадків СНПК після деокупації територій країни. Про це свідчать розповіді українців, які повернулись із російського полону, або тих, хто зміг виїхати з окупованих територій. Зазначалося, що матеріалів на цю тему буде значно більше після завершення війни, внаслідок появи більшої кількості очевидців.

Ø На сьогоднішній день респонденти фіксують недостатню кількість матеріалів з теми сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом.

Ø На думку учасників опитування, рівень обізнаності журналістів із теми дослідження невисокий. З прикладів, наведених респондентами під час дискусії, можна зробити висновок про недостатній рівень навчання у вищих навчальних закладах саме в напрямках роботи зі складними темами та цільовою аудиторією. До того ж існує недостатнє розуміння важливості участі в тренінгах із цієї теми.

Ø Велика кількість представників медіа, на думку учасників фокус-групи, не зацікавлена готувати матеріали про сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом. Серед основних причин можна виокремити: ризик не отримати фінансову винагороду, якщо герої сюжетів вирішать не публікувати матеріали; високе психологічне навантаження під час інтерв'ю та подальшої підготовки матеріалів.

Ø В цілому респонденти розуміють, що можуть відігравати важливу роль в документуванні воєнних злочинів, пов'язаних з сексуальним насильством. Учасники групи зазначали, що мають інтерес та бажання працювати в цьому напрямку за умови грантової підтримки діяльності чи оплати праці. Питання фінансування виходить на перший план, тому що підготовка матеріалів про сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом, досить складна і вимагає багато часу. При цьому є ризик, що в останній момент герої можуть змінити рішення і відмовитися від публікації.

Ø Для популяризації теми в суспільстві учасники запропонували комплексний підхід. Необхідна злагоджена робота влади та неурядових організацій у проведенні освітніх заходів, а також впровадження соціальної реклами та просування матеріалів в медіа та соціальних мережах.

ОСНОВНІ РЕЗУЛЬТАТИ

Учасники дослідження акцентували увагу на змінах у роботі та сприйнятті журналістики, які відбулись після початку повномасштабного вторгнення. В першу чергу це стосується зміни в тематиці сюжетів. Частина респондентів назвала себе «воєнними журналістами», а також відзначила, що стала брати інтерв'ю у людей, які перебували в полоні, або родичів загиблих воїнів ЗСУ. Тема насильства, в тому числі сексуального також частіше з'являється в інформаційному просторі.

«... те, що почалося з повномасштабного, зовсім змінило уявлення про журналістику. І, насправді, я б не хотіла мати такого досвіду. Але, на жаль, маємо, що маємо. Ми всі стали воєнними журналістами. І свідками цих подій безпосередньо. І спілкуємося з людьми, які були в полоні. І переживаємо разом з ними ці всі емоції знову і знову. І це дуже важко насправді»

ЗАГАЛЬНЕ РОЗУМІННЯ ТЕМИ СЕКСУАЛЬНЕ НАСИЛЬСТВО, ПОВ'ЯЗАНОГО З КОНФЛІКТОМ. АКТУАЛЬНІСТЬ ТЕМИ В УМОВАХ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ В УКРАЇНІ

Визначення та сприйняття термінів «сексуальне насильство» та «сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом».

В цілому до сексуального насильства відносять булінг, фізичне насильство, емоційне насильство, погрози, примус слухати чи дивитися на сексуальний акт тощо. Зазначалось, що журналісти проходили тренінг з теми сексуального насильства на якому розглядали всі існуючі форми.

«Коли людину сприймають як сексуальний об'єкт, а не як особистість»

«Правильно, з чого ми починали, і ті ж самі тренінги з визначення, що входить у сексуальне насильство, їх там 11 чи 12 пунктів. І навіть примус дивитися, або примус слухати. Слухати, це окрема категорія»

Поняття «сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом» більш вузьке і є частиною терміну «сексуальне насильство». Різниця полягає в тому, що СНПК розглядаються як воєнні злочини, а також злочини, скоєні військовослужбовцями.

«... якщо в нормальних умовах людина, не кожен, піде на сексуальне насильство, то в умовах конфлікту коло потенційних гвалтівників, насильників ширше, як на мене»

«Це засіб підкорення, це не просто насильство, ради насильства, а це засіб підкорення мешканців захопленої території. Переваги, сили, саме нації, своєї влади, як демонстрація влади»

При цьому зазначали, що зафіксовані окремі одиничні випадки сексуального насильства з боку військовослужбовців ЗСУ. Проте основна кількість злочинів скоєні представниками окупаційної армії.

«... опитували вони мешканців звільнених в територію Київської області, так розумію, були згадки про такі злочини з боку територіальної оборони, наприклад, нашої і військовослужбовців ЗСУ. Там буквально одиничні випадки»

Актуальність теми сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом.

Тема насильства, в тому числі і сексуального досить актуальна на сьогоднішній день.

«І може бути більшим, тому що ті, хто повертаються з фронту, з їхньою травмованою психікою за мене. Мені здається, потім реально ми відкриваємося з тим, що буде момент, коли і нам, як журналістам, треба буде про це говорити, і шукати якісь шляхи. Але мені здається, що це нас таке чекає, на жаль»

Серед причин актуальності було зазначено:

- ï Реальність загрози, висока ймовірність зіткнутися з СНПК;
- ï Тема стала набагато ближчою, потерпілі можуть опинитися в колі спілкування будь-якої людини;
- ï Розуміння важливості показати, що це злочин і він має бути покараним;
- ï Необхідність зняття ярликів «сам винуватий», або «бідь-який військовий потенційно насильник»;

«Я погоджуюся повністю з тим, що ми чекаємо, що буде якась певна хвиля до насильства, але це змушує суспільство ставитися до кожної людини в формі з якоюсь пересторогою. І це теж ярлик на ще невинуватій людині, на ще невинуватому військовому»

- ï Можливість постраждалому(лій) відчувати себе не самотнім(ою);

«І це, здається, дуже круто, тому, що людина, яка не стикалася з цим, вона хоча б може прочитати, що вона не одна така, і що робити, можливо робити, аби там вийти з розуму»

Ї Збільшення кількості людей, які можуть говорити про свій травматичний досвід.

«мені здається, про це можуть стали здатними говорити більше людей. Вони не так закриваються, тому що це чисто відчуттєво, що це не виключно твоє особисте біда, злочин, з яким ти зіштовхнувся, а що це може зіштовхнутися багато людей»

Також зазначали, що проблема сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом не є проблемою тільки потерпілих від СНПК. Це проблема і членів їхніх родин, близьких людей, друзів. Вони також відчувають психологічний тягар від травматичного досвіду, який зазнала їхня близька людина.

Респонденти під час обговорення поставили питання «чи готове суспільство сприймати тему сексуального насильства під час конфлікту?». Зазначалось, що учасники дослідження не бачать готовності населення сприймати інформацію щодо СНПК.

Проводили паралель з актуалізацією теми Голодомору. Респонденти відмітили, що, незважаючи на складність теми, вона є важливою і згодом буде достатньо популяризована серед населення.

«Пам'ятаєте, коли перед Ющенком почали говорити про Голодомор? Звичайно важлива тема, яка зачепила кожну родину практично, і відбилася дуже серйозно на суспільстві, наскільки досі відчуваються. І що тоді говорили? Писали в соціальних мережах, взагалі в розмовах, що занадто багато цього, вигадували якісь там смішки на цю тему, анекдоти про цей Голодомор»

Учасники дослідження прогнозують появу високої кількості історій від постраждалих щодо сексуального насильства під час конфлікту на територіях, які

наразі є окупованими. Думки підкріплюють історіями героїв та героїнь своїх сюжетів, які розповідають про випадки сексуального насильства з боку російських військових на окупованих територіях.

«Я вже, до речі, знаю. Нам розказувала одна з героїнь. Вона з Бердянська виїхала з окупації. Їй 18 років. І вона каже, хлопці російські військові підходять до дівчат з автоматом і представляють до скроні. Каже, давайте познайомимся до молодих дівчат. І вона каже, а ми сидимо і ми не знаємо, що відповісти. Ну і це ж теж сексуальне насильство. І це жах. І вона каже, це психологічно. І вона каже, а я знаю випадки, коли молодих хлопчиків, дівчат, навіть неповнолітніх, до якогось сексуального акту склоняють теж під автоматом»

ВИСВІТЛЕННЯ ТЕМИ СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА, ПОВ'ЯЗАНОГО З КОНФЛІКТОМ, В МЕДІА

Достатність матеріалів на тему сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом.

Учасники фокус-групи зазначали, що матеріали на тему сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом практично відсутні в інформаційному просторі.

Аргументували думку відносно невеликої кількості матеріалів на тему СНПК в медіа наступним:

• Відмова постраждалих від інтерв'ю;

Серед причин відмови виділялось:

đ Заборона на спілкування зі ЗМІ, вірогідно від правоохоронних органів (зафіксовані випадки відмов від інтерв'ю після затвердження з СБУ та поліцією фактів про які можна говорити);

đ Остах повторної окупації території, на якій проживають;

«Люди, якщо про деокуповані території казати, люди іноді бояться, що щось повернеться. Це в реалії часу нашого... Багато цього було. Потім, коли зрозуміли, що відкатили ворога дуже далеко, люди почали розмовляти»

đ Заборона від правоохоронних органів щодо участі в інтерв'ю.

«Бо я розповідала колегам, що у нас нещодавно просто злетіло п'ять людей, які були цивільними полоненими. Ми не знаємо, що з ними там сталося, бо у нас не відбулося інтерв'ю. Але на якомусь етапі все добре-добре, ми з вами зустрінемося, поговоримо, але зараз ми там зателефонуємо, я так розумію, СБУ або поліція, хто з ними на контакті. І я розумію, їм не дозволяють говорити багато. В нашому випадку в Запоріжжі, наприклад, за останні півтора тижня у нас злетіло п'ять людей»

ü Відсутність можливості отримати фінансову компенсацію за написаний матеріал та витрачений робочий час, якщо постраждалий відмовиться від публікації;

«... коли ти місяць попрацював, і раптом люди відмовляються, ти ж нічого не зробиш. Тобто вже написано, він каже, не хочу. Так, саме це. Навіть зараз не беремося. На жаль, це дуже не добре, але...»

ü Наявність некоректної інформації щодо випадків сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом в Телеграм-каналах, особливо на початку повномасштабної війни;

«Знаєте, я думаю, що винуваті телеграм-канали. Коли їх на початку війни з'явилося дуже багато, і, як правило, не всі

журналісти, хто ці канали веде. І було спочатку або суха якась статистика, там з'валтовано стільки, там вбито стільки, або у таких подробицях було розписано, що його навіть читати не можна було. І мені здається, не було золоті середини, щоб цю інформацію якось якісно донести до людини»

Ї Складнощі з пошуком постраждалих від сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом;

«Що мені думається, може, важко шукати просто ці випадки. Тобто не маєш якогось списку, по якому ти можеш прийти і попитати того, того, того. Може, хтось із них погодиться. Попробувавши знайти людину, якщо вона повідомила про це в правоохоронні органи, правоохоронні органи ж не будуть оприлюднювати цих випадків»

«І справа не в тому, що ми не хочемо про це говорити. Нам важко, ми не можемо знайти людей, щоб вони теж були готові, готові про це розповідати. Тобто навіть на правах там зберігати анонімність, не показувати обличчя, змінювати голос, максимально, тобто убезпечити людину, щоб не було ніяких ознак, щоб її ідентифікувати. Але все одно, і ми періодично з таким стикаємося, що нам знайти людину дуже важко»

Ї Невелика кількість деокупованих територій;

«... я думаю, якщо Бердянськ деокупується і Південній Схід, то там таких випадків, я думаю, буде чимало. І просто можливо, недостатня увага через те, що невелика територія деокупована і, можливо, матеріал у нас такий»

Ї Відсутність кейсів щодо покарання винних.

При цьому відмічалось, що матеріалів на тему СНПК стало більше порівняно з часом до початку повномасштабної війни. Серед причин відмічали:

- Ø Масовість випадків сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом;
- Ø Зацікавленість громадських організацій та журналістів в темі та її висвітленні;
- Ø Поява або збільшення кількості незалежних журналістів / ЗМІ.

Під час дискусії респонденти поділились своїми **методами та лайфхаками щодо роботи з постраждалими від сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом.**

Аргументи, які використовують при роботі з потерпілими від сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом, щодо необхідності та важливості оприлюднення їхнього досвіду:

- ï Документування злочину;
- ï Додатковий факт в суді для покарання винних;
- ï Донесення всьому світу про наявну проблему в Україні;

«... вона російською спілкується, і каже, я не соромлюсь показувати свого обличчя, свого прізвища, бо я розумію, що якщо ми не будемо про це казати, якщо ми будемо замовчувати, то ми будемо робити вигляд, що нічого не сталося. А такого сталося, і там багато, каже, людей, які постраждали так, як я»

- ï Можливість розказати історії тих, хто загинув від насильства російських військових, наряду зі своєю.

«Він був одним з полонених, катівні саме, з Харківської області, деокуповане. І він сказав, що я точно знаю, скільки сусідів, знайомих або людей, яких привозили з інших сіл, що вони вже нічого не скажуть, бо вони вбиті. Я зараз, ну це пафосно трошки звучить, що я там типу буду їх голосом або інше, просто каже він, і вони не скажуть, тому що їх немає. Або їх досвід більш травматичний, і

тому вони не скажуть. Я маю менший, але я можу свідчити за тим, що сталося зі мною, і я можу розказати, що я бачив з ним»

Пошук героїв для матеріалу.

Зазначалось, що шукають героїв своїх сюжетів через власних знайомих, колег. В той же час відмітили, що, наприклад, експерти-правозахисники, радять шукати контакти постраждалих через громадські організації. Аргументами є те, що в очах майбутніх героїв сюжету представники ЗМІ будуть більш серйозними та викликатимуть більше довіри.

«... шукати таких героїв саме через громадські організації. Тобто, таким чином, ви одразу викликаєте більшу довіру цих людей, що ви не просто там якось десь їх знайшли, а от звернулася до громадської організації, і в громадській організації ці люди одне одного підтримують»

Складнощі для представників ЗМІ працювати з темою сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом.

Серед складнощів працювати з темою СНПК респонденти виділили:

ü Психологічний стан – неготовність переживати події історії героя;

«Як справжній журналіст, ти переживаєш разом із ними... Ну, іще, коли у нас був тренінг з Людмилою Гусейною в Запоріжжі, після тренінгу багато журналістів, які вже мають там по 20 років досвіду, і вони реально сказали, що вони не готові психологічно про це писати»

«Наприклад, у нас був тренінг і я ж кажу, 80%. Якщо не більше журналістів, сказали вони не готові про це писати. Якщо не більше. І я розумію цих людей, але тоді, якщо влаштовувати такі тренінги, такі семінари, то тоді треба прямо шукати журналістів, які готові морально, психологічно в це все занурюватися»

Ї Необхідність переслухувати інтерв'ю декілька разів, щоб написати/змонтувати статтю чи сюжет;

«І я прекрасно розумію, що, ну, все важко, бо, ну, наприклад, там, моя журналістка потім це все прослуховує, пише, я потім це все прослуховує, монтує. Тобто це не просто ти записав інтерв'ю, ти переживаєш це з людиною»

Ї Складнощі в описі теми, історії таким чином щоб максимально точно передати історію потерпілого, при цьому не травмуючи глядачів, читачів;

«... важко підібрати дуже слова коректні, правильні, щоб це лишилося, і ну, щоб правильно описати, що людина пережила, і при цьому її ще раз не травмувати глядачів, вони не подумали, що це людожерство якесь виходить»

Ї Виникнення почуття сорому за чоловіків, що скоїли насильство, у представників ЗМІ чоловічої статі (акцентували увагу, що за статистикою більшість постраждалих від насильства є жінки, а кривдники – чоловіки);

Ї Потерпілі можуть шукати від ЗМІ допомоги у вирішенні своїх проблем – починаючи від психологічного, закінчуючи фінансовим станом.

«... вона може побачити в тобі, ти приходиш брати інтерв'ю, а вона бачить в тобі якийсь порятунок. Тобто ти якось мимохідь можеш дати надію на те, що ти вирішиш її проблеми. Тобто тебе завдання розповідати про цю ситуацію, але не вирішувати. Бувало таке, що людина пізніше дзвонила і казала, ну коли ж ви мені після інтерв'ю, після виходу матеріалу, ну, коли ж ви мені вже допоможете, або допоможіть мені матеріально»

Поради для представників ЗМІ щодо роботи з потерпілими від сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом.

Під час обговорення було виділено поради представникам ЗМІ щодо роботи з потерпілими від СНПК:

- ï Журналіст та оператор мають бути жінками (навіть якщо потерпілим є чоловік);
- ï Не гнатися за сенсацією, а фокусуватися на захисті потерпілого та максимальній користі для суспільства від інтерв'ю.
- ï Домовитися про дату, час та місце зустрічі, які є зручними для потерпілого;
- ï Розраховувати на тривале інтерв'ю. Враховувати, що потерпілий захоче провести з представниками ЗМІ багато часу та не планувати в цей день інших зустрічей чи справ;
- ï Уважно слухати героя сюжету;
- ï Бути готовим до тактильного контакту, якщо потерпілий цього захоче;
- ï Обов'язкове надання матеріалів для затвердження потерпілим перед публікацією;
- ï Пояснення мети запитань, які задаються під час інтерв'ю;
- ï Домовленості щодо відеозйомки (заблюрене обличчя, зміна голосу тощо);
- ï Обов'язково потрібно дізнатися чи заведена кримінальна справа;

«Ще важливий юридичний аспект в плані того, чи людина звернулася до правоохоронців, чи заведена кримінальне провадження, чи воно ще тільки відкривається, щоб ти розумів теж, хто це, чи буде він далі. Тому що ми ж пам'ятаємо, що з матеріалу опублікованого ЗМІ так само кримінальна справа порушується»

«Ти в цьому випадку, може, це неправильно, але в цьому випадку це трошки ти психолог, чи душеспівідник, я не знаю, як це назвати, коли з тобою розмовляють. І ти маєш просто готовий бути

слухати. Ти маєш приділити людині стільки часу, скільки вона готова з тобою говорити. Це перше, що мені здається, дуже важливо, що ми не поспішаємо, ми не плануємо ще три зйомки, чи три інтерв'ю після того, бо це зараз в тебе герой, і він найважливіший»

«... може, колеги не погодяться, чи це неправильно, але цей текст, це відео має побачити вона перед публікацією, тому що вона може передумати, тому що вона може сказати щось на емоціях. На жаль, тут така цензура від героя вона має бути, бо це тим більше, якщо людина говорить свої ім'я, і якось відкриває себе»

Проводили паралель з соціальною кампанією щодо ВІЛ/СНІД. Розповідали, що поводитися з потерпілими від сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом, потрібно за такою ж аналогією. А саме:

ï Широкий розголос щодо важливості теми;

ï Пояснення потерпілому необхідності розповісти власну історію;

«Паралельно з тим, працювали і з самими віл інфікованими. І їм говорили, що не соромтеся, з цим живуть, це не табу і не клеймо. Я думаю, що ось тут важливо, що оскільки зараз ця тема вона наростає, вона з'явилася і вона впливе, і ще вибухне, то вочевидь, треба більше присвятити уваги, приділити саме такі просвітництві для журналістів»

ï Обов'язкова консультація з психологом, а також запрошення його на зустріч з потерпілим;

«журналіст повинен дуже ретельно готуватися до зустрічі і спілкування, до інтерв'ю з героєм чи героїнею і серед порад навіть звучала така, що піти із психологом. Перше, самому проконсультуватися з психологом, а краще взагалі взяти із собою, тому що людина – фахівець, вона зуміє побачити, де може бути якийсь тригер, де треба зупинитись, де дати водички попити»

Ї Задавати питання якомога простіше.

В ході бесіди прийшли до висновку, що неправильно говорити, що статистично потерпілими від сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом є жінки. Акцентували увагу на велику кількість чоловіків з ознаками сексуального насильства в катівнях на деокупованих територіях.

«Я просто приклад, чому я наполягаю, що, ну, я не можу сказати, що це порівно, але точно не більше жінок, дивлячись, яке насильство мається на увазі. Якщо ми візьмемо, коли звільняли, слава Богу, Харківську область, велика деокупована територія, майже в кожному селі була катівня. Що означає катівня? Це не обов'язково, там, не знаю, пробачите, там, нігті виривати, це насильство, коли зачіпляють статеві органи, наприклад, так? І кого вони тягли до себе? АТОвців, людей, які, чоловіків, які саме мали виражену патріотичну позицію. І ми опинилися з чим? З тим, що катівня, ну, на три чверті ця будівля заповнена була чоловіками. А вже інші – це жінки, це вчительки, це виховательки садочків, це пожежниці, які саме теж з патріотичною, ну, виховательки, педагоги – це одне, як освітян вони їх присували, саме, щоб потім не змусити працювати з Росією... Тому саме в катівнях більша частина була чоловіків, і до них теж застосовувалося сексуальне насильство не в плані статевого акту, але того ж самого катування струмом через, ну, ми розуміємо, через статеві органи, наприклад»

При цьому відмічали, що пересічний споживач ЗМІ не знає десятків видів сексуального насильства. В більшості випадків вони асоціюють сексуальне насильство виключно зі зґвалтуванням. Тому актуальним є навчати населення, писати освітні статті з цієї теми. Є необхідним дати людям широке розуміння термінів «сексуальне насильство» та «сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом».

«Тому й треба писати, називати речі своїми іменами. Казати, що це катування або примус, що це є сексуальне насильство. Тобто навчати треба»

Варто окремо виділити проблему використання термінології. В ході проведення дослідження респонденти неодноразово використовували термін «жертва» по відношенню до постраждалих від сексуального насильства під час конфлікту. Коли на цьому факті було акцентовано увагу, учасники дослідження не тільки перестали використовувати цей термін, але і наголосили, що його використовують тільки у випадку розмови про загиблу людину. Також було зазначено, що в навчальних закладах не акцентують уваги на такого роду деталях при навчанні написанню журналістських матеріалів.

«Так, мабуть, ви праві в тому, що коли людину називати жертвою, жертвою, то вона, це її так деморалізує, вона і так постраждала. Тут ще вона про себе читає. Наших колег-медійників. Це слово не коректне. Просто про це не доведено. Якби довідати журналістів, мабуть, якась потрібна просвітницька робота»

Роль журналістів в документуванні злочину

В цілому респонденти бачать вагому роль журналістів у висвітленні та фіксуванні подій війни, документуванні злочинів проти українців, в тому числі і випадки сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом.

«Ми пишемо історію. Записуємо, фіксуємо все, що відбувається»

Але, при цьому, зазначали, що на сьогоднішній день ця роль не є явною, а журналістські розслідування майже відсутні. Причина:

ï Значна кількість часу, який потрібно витратити на підготовку матеріалу;

ї Неможливість отримати оплату праці взагалі, або вона часткова і її рівень не відповідає потracеним зусиллям.

При цьому відмічали те, що журналістського матеріалу недостатньо для притягнення до відповідальності військових злочинців. Але за фактами сюжету можна відкрити кримінальне провадження.

«Але тут з точки зору юридично навряд чи це можна за журналістським матеріалом. Можна відкрити кримінальну справу, а притягнути до відповідальності все одно потрібно буде офіційне розслідування»

Журналісти більше сприймають свою роботу як висвітлення проблеми, а не документування злочину.

«Я так думаю, що ми, як медійники, ми сприймаємо те, що ми документуємо ці злочини. Це наша робота, що ми записуємо і доносимо це до аудиторії»

Було зазначено той факт, що для документування фактів сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом, як військового злочину, інтерв'ю потрібно брати якомога скоріше. Відмічали, що з часом потерпілі схильні забувати деталі та інакше інтерпретувати те, що з ними відбулося. А бувають випадки, коли історія настільки різниться, що незрозуміло де більш правдивий варіант при першій розмові чи через декілька років.

«Але воно забувається. Людина по-різному розповідає. Ми спілкувалися два роки тому. Є ще зовсім розповідь. Але вже може говорити. Так, але я не знаю, коли була правда. Чи тоді, чи зараз. А ще те, що проходить правильно з часом, в плані того, що прийняття свого горя»

Респонденти відмічали, що готові працювати наряду з правоохоронними органами на деокупованих територіях. І готові фіксувати злочини навіть маючи ризик вилучення матеріалів правоохоронцями та заборони публікації.

«Готові, думаю. Всі до цього звичні. В усіх були, напевно, такі випадки»

ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА ЖУРНАЛІСТАМ, ЯКІ СПІЛКУЮТЬСЯ З ПОТЕРПІЛИМИ

Учасники фокус-групи поділились емоціями та почуттями, які виникають у них під час роботи з темою СНПК:

ï Почуття провини, за те, що «змусив людину знову переживати ті події»;

ï Страх, що особисто журналіст чи його близькі та рідні люди можуть опинитися на місці постраждалого;

«... трошки особистий страх, що ти можеш опинитися на цьому місці. Ти не тільки там, що тобі страшно, ти можеш стати цього жертвою. Ти приміряєш ці ролі на себе, на своїх близьких, на свою родину. Журналіст людина з фантазією»

«І я реально розумію, що журналісти вони, ну, теж, ну, ти можеш просто виконувати свою роботу, і за тобою там будуть слідкувати два тижні, а потім покладуть в багажник і завезуть кудись. І будуть там двічі на розстріл водити. Але, ну, в тому плані, що, да, ти ставиш себе на це місце»

ï Спустошеність, апатія;

«Знаєте, навіть інколи така пустота, і нічого не хочеш. Спустошення. Особливо, я ж кажу, не в момент, навіть, коли ти береш інтерв'ю, коли ти слухаєш це, а вже коли ти монтуєш, знову це слухаєш, знову переживаєш, знову. Бо все одно ми беремо в сюжет най-най-най-най такі моменти, що чіпляють. І знову, знову, знову. І потім ти такий видихаєш, і реально пустота»

ï Сум;

ï Депресія;

ï Безсилля.

Додатково відмічали прокрастинацію стосовно підготовки матеріалу до друку, або сюжету для телебачення. Найбільшою складністю є необхідність додатково прослуховувати розповідь постраждалого.

«І от починається прокрастинація, відкладання. Хочеться, от, блін, на годину, на дві години, до вечора відкласти, щоб не слухати цього другий раз»

Висловлювали потребу в психологічних тренінгах, які дадуть розвантаження та допоможуть побороти негативний вплив роботи на ментальне здоров'я. Серед найзручніших способів отримати психологічну підтримку було визначено:

ï Групові бесіди;

«А от навіть така групова розмова. У мене багато колег, знайомих саме з Харківщини, от від таких групових, вони перейшли до особистих, тому що ти паралельно все одно, окрім роботи, ти тягнеш свою ще особисту штуку, і вона теж пов'язана з війною в різних її проявах. Тому від групових до особистих цього має бути багато і з різними підходами, як професійними, так і особистими, мені здається, щоб просто аспекти різні цікаві»

ï Індивідуальні зустрічі з психологом;

ï Психологічні тренінги;

Додатковим критерієм для психолога є спеціалізація на роботі з журналістами.

«... потрібно, але з психологами, якісним, і в плані спеціалізованим саме на журналістах, тому що це трошки інакша ситуація, ніж просто побутові якісь речі»

При цьому також зазначали низький рівень відгуку на заходи з психологічної підтримки, як форматів групового, або особисті зустрічі та онлайн чи офлайн.

«... при цьому запит був, напевно, у людей в 15, жоден не прийшов. Тому що дуже зайнятий»

У окремих учасників дослідження є також певне упереджене ставлення до психологів. Зазначалась неможливість безкоштовних заходів бути ефективними, тому що досвідчені та якісні психологи працюють за досить високі гонорари.

Окремою думкою пролунало негативне ставлення до проведення психологічних тренінгів тощо для представників ЗМІ. Акцентувалась увага на більшій необхідності подібних заходів для представників ЗСУ та ветеранів.

«Тому що хороший спеціаліст, як правило, завжди зайнятий. І не для такого, як я журналіста, а дійсно для воїна, кому це потрібно. І це нормально»

АКТУАЛІЗАЦІЯ ТЕМИ СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА, ПОВ'ЯЗАНОВОГО З КОНФЛІКТОМ. ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМ, З ЯКИМИ СТИКАЮТЬСЯ ЖУРНАЛІСТИ ПРИ ВИСВІТЛЕННІ ТЕМИ

Топ-5 проблем, які заважають журналістам висвітлювати тему сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом. Варіанти їх вирішення.

До переліку Топ-5 проблем, які заважають журналістам висвітлювати тему СНПК, було віднесено:

ü Небажання героїв сюжетів бути публічними;

- ï Брак інформації та складнощі з пошуком героя майбутнього матеріалу;
- ï Відсутність достатньої кількості співробітників, яка дасть можливість присвячувати достатню кількість часу для інтерв'ю та підготовки матеріалу;
- ï Відсутність підготовки у журналістів (психологічної та професійної);
- ï Заборона правоохоронними структурами потерпілим приймати участь в інтерв'ю.

«Але немає часу. У провінційних виданнях. Фахово повністю підійти. Правда! Немає часу. Дві людини на місці»

«Зараз, під час війни, взагалі страшна криза. Тому у виданнях чи в телестудії працює дуже малий контингент людей. Просто їх бракує, щоб такі теми брати і розробляти. А новини йдуть потоком і ти мусиш ці новини брати і розробляти, в першу чергу. Тому що інакше тобі просто не буде чого ставити»

«Слухайте, ну тут ще теж момент, наприклад, як у нас, ... подзвонили ті ж СБУ, якісь правоохоронні органи, і людині заборонили розповідати історію. Тобто це теж фактор, що вищестоящі органи не дозволяють людям, які постраждали, оголошувати цю інформацію. І це не залежить від журналіста»

Серед варіантів вирішення цих проблем виділяли:

- đ Проведення освітніх кампаній серед населення країни.

Наголошували на необхідності окреслювати проблему, щоб популяризувати тему. В першу чергу, на думку респондентів, цим повинні займатися громадські організації (в тому числі і міжнародні) у співпраці з владою. ЗМІ в цьому випадку можуть стати допоміжним інструментом для розповсюдження.

«Освітні компанії серед людей. Ми познайомилися з хорошим таким представником, міжнародна організація. Вони їздили в зони конфліктів і надзвичайних ситуацій різних. І от у них досвід є. Зараз

я не згадаю, яка саме африканська країна, коли війна, але там, здається, громадянська, а то жінок саме, жертв сексуального насильства. Він каже, що це в певній мірі спрацювало, бо люди пішли на розмови, хоча б радіопередачі. В інтернет-зв'язок ми про це не говоримо, в газет не говоримо, немає. Радіопередачі, в яких пояснювали просто, що ти потерпілий, жертва, не жертва, знаходились найпростіші слова, щоб люди знали, що це не їх провина, і що їм за це нічого не буде, коли вони скажуть»

Ї Обговорення теми лідерами суспільних думок, наприклад, президентом.

«Президент, от вийшов би, хоч би раз, хоч би одну свою промову присвятив би у цій темі. Я думаю, що це сильно впевнило б»

Ї Навчання для журналістів щодо роботи з даною темою.

«Ну і навчати журналістів, які там хочуть, або які зацікавлені в цій темі. І цілеспрямовані навчатись. Щоб не було оцих фраз, які потім люди не хочуть»

Ї Психологічна підтримка та програми реабілітації для постраждалих.

Це допоможе прибрати психологічний бар'єр щодо небажання ділитися травматичним досвідом.

Ї Налагодження співпраці з організаціями, що допомагають людям після деокупації територій (психологи та міжнародні організації).

Це допоможе знаходити потенційних героїв сюжетів.

Ї Надання грантів, або стипендій для журналістів, які працюють з темою сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом.

Ї Впровадження премії, нагороди за кращий матеріал з теми СНПК.

«А мені здається, щоб це відзнака була, ну, типу Оскар, щоб про це говорили, щоб це просто фаховість підкреслювало і вимагало

фаховість від нас всіх... Я маю на увазі, щоб дійсно якийсь такий стимул був для розвитку таких специфікованих. Або, як є там гордість професії якась, і тут, щоб це окремий жанр був»

Ї Наявність в медіа історій щодо покарання винних, яких наразі немає в Україні.

Ї Висвітлення та популяризація аналогічного досвіду та історій постраждалих в інших країнах.

Популяризація теми сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом серед представників ЗМІ та населення в цілому.

Щоб журналісти більше працювали з темою СНПК, вони мають отримувати заробітну плату, незалежно від того опублікують матеріал чи ні. Акцентувалася увага на тому, що представникам ЗМІ потрібно закривати власні потреби та забезпечувати свої родини.

«Фінансова незалежність. Тільки це. Це не через те, що журналісти хочуть грошей, а просто щоб ти витрачав свій час, ти ж маєш харчуватися. Тільки ця причина. Або ти за цей день зробив 15 новин на сайт, який прочитав 50 тисяч читачів. Або ти 2 тижні працюєш, а потім 2 тисячі читачів прочитають твій труд, який ти виплакав. Або взагалі нічого. Заборонять і все. Як правило, так і є»

В цілому це питання може вирішити грантова підтримка для написання матеріалів з теми СНПК.

Додатково було запропоновано введення спецкурсу з теми у старших курсах факультетів журналістики.

«Я б ще хотів тобі додати, що непогано було б десь в магістратурах, на факультетах журналістики, робити якийсь спецкурс, там давати магістерські роботи студентам на ці теми, готувати про висвітлення цих тематик і у засобах масової

інформації. Тоді студенти будуть звертатися, наприклад, обдзвонювати ЗМІ, питати, що ви на цю тему писали»

Серед пропозицій щодо мобілізації суспільства та донесення важливості теми виділяли: проведення освітньої кампанії з цієї тематики, а також залучення спеціалістів для розкрутки та просування матеріалів, написаних журналістами.

«Залучати спеціалістів з піару. Якщо ви хочете, щоб люди читали, то це питання не до журналістів. Журналіст може гарно цікаву статтю підготувати, або цікавий матеріал. Але щоб його подивилися, треба заохотити саме читача, глядача, слухача»

Акцентували увагу на тому, що в комплексі займатися питанням популяризації теми мають на державному рівні. Потрібно розробити програму яка буде включати всі аспекти, озвучені вище. А також залучення телебачення – створення шоу, або запрошення героїв, які є потерпілими від сексуального насильства.

Було наведено приклад просування фемінітивів, які негативно сприймалися на початку, а наразі повністю влилися навіть в повсякденне життя.

«Я пропонував би з фемінітивами. Як всі були проти цього? Проти застосування фемінітивів. Зараз практично... Два роки пройшло, два роки максимум. Хто це організував цю компанію? Треба його взяти, дати йому медаль і використовувати досвід. Як вони це зробили? Буквально за пару років»

Додатково були надані поради громадським організаціям, які працюють з потерпілими від сексуального насильства, в тому числі пов'язаного з конфліктом. Зазначалось, що організації мають ставати більш публічними та розповідати про себе в медіапросторі країни.

«Саме ті громадські організації, які займаються цими питаннями, допомагають підтримувати тих, хто пережив сексуальне насильство, вони про себе теж повинні розповідати більше.»

Виходити на інформаційний простір. А не проїдати гранти. Так, бо вони працюють, вони допомагають, але треба ще і виконати. Мімо нас. Якщо ми, наприклад, не зацікавимося цим питанням, воно якось дуже...»

Експертка з проведення фокус-групи «Висвітлення теми сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом» — Анастасія Бастракова, голова відділу якісних досліджень в КМІС, кандидат психологічних наук.